

ועל הכל יתגדל, ועל הרחמי' דברכת המזון, ומנהג תורה היא ומאבות, ואין מנהג זה לא בצרפת ולא בפרובינציי, וישר בעיניי מנהג ספרד, אב"ן. ואני ראיתי חכמי' וחסידי' שהיו מתפללין בייחוד, והיו אומ' בעניין קדיש אגדת לריש' ברכות ואגדת משנה שלשה שאכלו לעניין ברכו, ומעומד אגדת גיד הנשה לעניין קדושה ויאמ' שלחני כי עלה וכו', ויש אומרי' מדרשי' אחרי' והכל לפי העניין וכולם מתכווני' לשם מצווה ליחד את ה' בכל עניין ועניין.

וכת' רב עמרם כי לפני הישיבה שאין דרך בני אדם לספר אחר ישתבח אומ' ברכו ואין צריך לומר קדיש. ומ"מ נהגו העם לאומ' אף בשאינן מספרי' להזכיר גאולת קץ הימי' לפני התפיל' שגם זה הוא כסודר השבת. אב"ן. וזה דבר פשוט כי אחרי שאמ' החזן קדיש וברכו כאילו התחיל ביוצר אור הוא ואין לספר אף לצרכי רבי', ולהוציא מאותן המקומות בספרד שצועקי' על חבריהם בציבור בזה, ואחרי כן מתחיל החזן והוא רחום לכפר עון שהרי מפסיקין בין סדור השבת לתפיל' לצורכי יחיד, ואחר כך אומ' ברכו ולא יתכן. אב"ן.

ולאחר שהתחיל שליח ציבור ברכו ויוצר אור ובאים בני אדם לבית

11 הרחמי' | א. הרחמן. תורה ... ספרד (שורה 12) | א. ספרד ברוב הענינים תורה היא בקבלת האבות הראשונים.
12 אב"ן ... אב"ן (שורה 21) | א. ח'. 18 וכת' | ג. כתב. 19 אומ' ברכו | ד. ח'. העם | ב. העולם.
לאומ' | ב, ג. ח'. בשאינן | ב, ג. כשאינן. 20 שגם ... כסודר | ב, ג. ד. כי הן סדר. 21 וזה | א. ח'.
ד. כ"ז וזה. שאמ' | א. שיאמר. וברכו | א. נ' והם ענו ברוך יי' וכו'. 22 ביוצר | א. בברכת יוצר.
הוא | ד, א. ח'. לספר | א. נ' ולדבר כלל. לצרכי | ד. בצרכי. רבי' | א. צבור. ולהוציא... הגאונים (שורה 35) |
א. ח'. 23 בספרד | ב, ג. ד. ח'. 24 לכפר | ג. יכפר. עון | ג. ד. נ' זה. שהרי | ב, ד. נ' הן.
בין סדור | ד. סדר. 25 ואחר כך אומ' ברכו | ב, ג. ד. ח'. אב"ן | ד. ח'. 26 ולאחר | ד. כ"ז ולאחר.

11. ומנהג תורה היא ומאבות | ראה תוספות מנחות כ, ב ד"ה נפסל; שבלי הלקט סי' רעא (עמ' 258): "ומנהג אבותינו תורה היא". עיין מה שכתב בזה ר"ש אברמסקי, ענינות בספרות הגאונים (ירושלים תשל"ד) עמ' 284. וראה להלן עמ' שה הערה לשו' 62. 15. גיד הנשה | חולין צא, ב. קדושה | ראה להלן עמ' קו תשובות רב צמח גאון. עלת | בראשית לב, כז. 18. וכתב רב עמרם | סדר רב עמרם, השלם חלק א עמ' צג, גולדשמידט עמ' יב. דרך בני אדם | שם: דרכן של בני ישיבה. 21. וזה | קטע זה מובא בבית יוסף, אורח חיים סי' נז, בשם מחברנו. 23. מתחיל החזן | מנהג זה לומר את הפסוק "והוא רחום" לפני "יוצר אור" אנו מוצאים גם בספר תמים דעים, סי' קיט, בשם רב האי גאון (= אוצר הגאונים, ראש השנה עמ' 67): "שהללו אומרים והוא רחום בברכת יוצר ותללו אין אומרים" (ראה הרקח, סי' שיט: והוא רחום לכך תיקנו לאמרו במעריב מפני שאין בו קרבן כפרה ... אבל ביוצר ובמנחה שעת התמידין אין צריך לומר) וכן גם בקטע מן הגניזה שנתפרסם על-ידי מאן בכרך ב של HUCA עמ' 273. אך משם נראה שהמנהג היה לומר פסוק זה קודם ברכו (ראה בהערה הבאה). ועיין ביכלר REJ כרך 54 עמ' 194; צימלס, קובץ רס"ג (הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תש"ג) עמ' תקלט-תקמ והערת ר"ח אלבק המובאת שם בהערה 7. 25. ברכו | ארבע התיבות האחרונות, הנמצאות רק בכתב-יד אוכספורד, אינן מובנות. בתחילה מדובר לאחר ברכו ואילו מכאן משתמע שהמדובר הוא לפני ברכו. ראה הערה הקודמת. 26. ולאחר שהתחיל | סדר רב עמרם, השלם חלק א עמ' 330; קצג, גולדשמידט עמ' מא נג = אוצר הגאונים ברכות, התשובות סי' ח-ט עמ' 6-7. ראה שם סי' רא-רב עמ' 77. ועיין י"ג אפשטיין, 'ציונים' לזכר שמחוני, עמ' 126; צימלס, סיני כרך יח עמ' שסו. הבית יוסף, אורח חיים סי' סט, מעתיק דברי מחברנו. עיין גם סי' קלג. ראה גם שו"ת הריב"ש סי' שלד.

[נט]